

особливості адаптаційного процесу та вказує на доцільність аналізу індивідуально-особистісних властивостей студентів.

Використана література:

1. Головатый Н.Ф. Студент: путь к личности. – М.: МГУ, 1982. – 142 с.
2. Кудрявцев Т.В., Сухарев А.В. Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения // Вопросы психологии. – 1985. – № 1. – С. 86-93.
3. Лагерев В.В. Адаптация студентов к условиям обучения в техническом вузе и особенности организации учебно-воспитательного процесса с первокурсниками. – М., 1991. – 48 с. – (Содержание, формы и методы обучения в высшей школе: Обзор. информ. / НИИВО; Вып.3).
4. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности. Тексты. – М: Изд-во МГУ, 1982. – 304 с.
5. Штарке К. Студенты. Становление личности. – М.: Прогресс, 1982. – 134 с.

Аннотация

В статье рассмотрены результаты исследования особенностей факторов и проявлений психологической адаптации студентов к обучению в медицинском институте. Исследование подтверждает, что адаптация происходит за счет различных психологических механизмов, особенностей личности студентов, их ценностных ориентаций, мотиваций, уровня личностной и ситуативной тревожности и имеет индивидуальное проявление во время учебы, общения.

Стеченко Т.О.

**Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г.Шевченка**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ В УСНОМУ МОВЛЕННІ**

На сучасному етапі існує необхідність у створенні нової парадигми освіти, яка відображає загальну картину світу, притаманну нашій епосі та будується, на думку С.І.Подмазіна, на основі наукових уявлень про потреби особистості та суспільства, про особливості їх взаємодії, про можливості, цілі й задачі освіти в її особистісногенетичному та соціогенетичному аспектах, про можливості й потреби студента, про особистість учителя, цілі й способи його діяльності [8, 135]. Втілення й реалізація таких складних ідей у процес навчання як у середніх, так і вищих навчальних закладах вимагає перегляду існуючих підходів до навчально-виховного процесу та впровадження, на нашу думку, соціокультурного підходу, який окреслює сучасну парадигму освіти, ґрунтується на сучасних досягненнях науки і водночас передбачає організацію

процесу навчання з орієнтацією як на формування гармонійно розвинутої особистості, здатної до міжкультурного спілкування, так і на формування відповідних мовних навичок і мовленнєвих умінь.

Проблема формування професійної компетенції майбутніх учителів була об'єктом дослідження у працях багатьох науковців. Так, Т.П.Куренкова професійну компетенцію пов'язує з набуттям студентами лінгвометодичних умінь, починаючи з третього курсу, коли студенти ознайомилися з курсом методики викладання ІМ [7]. М.В.Якушев розробив методику навчання майбутніх учителів аналізувати підручники з ІМ у процесі методичної підготовки [13]. У свою чергу, Т.П.Камаєва професіоналізацію занять з ІМ пов'язує з необхідністю формування професійно-методичних умінь мовленнєвої взаємодії та вказує на необхідність вирішення методичних завдань [6]. Ю.В.Головач ранню професіоналізацію практичних занять вбачає у формуванні професійно-фонетичної компетенції студентів першого курсу [5]. С.В.Роман розробила методику проведення занять з практики англійської мови з використанням навчально-професійних завдань [9].

Здійснені дослідження не висчерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми, зокрема визначення соціально-психологічних передумов формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції (ПОАГК) в усному мовленні (УМ). Саме тому розгляд теоретичних засад соціокультурного підходу та визначення соціально-психологічних передумов формування у майбутніх учителів усномовленнєвої ПОАГК і є завданням цієї статті.

Формування ПОАГК в УМ є доцільним з урахуванням соціокультурних реалій мови, що вивчається, і своєї рідної, власного досвіду студентів, адже всі тонкощі та вся глибина проблем міжмовної та міжкультурної комунікації стають особливо явними при співставленні іноземних мов з рідною та чужою культурою з рідною, звичною. Формування ПОАГК неможливе без урахування соціокультурного фактора, оскільки знання значення слів і правил граматики явно недостатні для володіння мовою як засобом спілкування [11, 29-34].

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що впровадження соціокультурного підходу як у процес навчання у вищому навчальному закладі в цілому, так і при формуванні ПОАГК зокрема, є необхідною умовою ефективного навчання, оскільки рівень професійної підготовки студентів визначається не лише набутими знаннями, навичками та вміннями, а й сформованістю особистості майбутнього вчителя, спроможного здійснювати міжкультурне спілкування.

Обґрунтування необхідності й актуальності впровадження соціокультурного підходу у процес навчання дає підставу перейти до визначення загальних характеристик та особливостей цього підходу, а також до розгляду соціально-психологічних передумов формування у майбутніх учителів ПОАГК в УМ. Розглянемо теоретичні засади соціокультурного підходу з метою визначення соціально-психологічних передумов формування вказаної компетенції.

Проблемам і питанням міжкультурного спілкування та соціокультурного підходу до вивчення ІМ присвячені дослідження цілої низки авторів: Н.Ф.Бориско, Н.Б.Ішханян, В.В.Сафонова, П.В.Сисоев, І.П. Фурманова, L.Bredella, H.Christ, M.Byram, M.Byram, G.Zarate, R.Fischer, S.Müller, P.Kaikkonen та інших, які викладають своє бачення основ міжкультурної комунікації.

В нашому дослідженні соціокультурний підхід трактується як підхід, в межах якого навчання іншомовного спілкування відбувається в контексті діалогу культур з урахуванням різниць у соціокультурному сприйнятті світу. Цей підхід полягає в тому, що навчання ІМ тісно пов'язане з використанням мови як засобу пізнання світової та національної культури країни, мова якої вивчається, духовної спадщини цієї країни, шляхів досягнення міжкультурного взаєморозуміння [10, 333-334].

Формування ПОАГК у межах соціокультурного підходу передбачає розгляд та визначення певних передумов, урахування яких сприятиме ефективному формуванню вказаної компетенції майбутніх учителів.

Так, соціально-психологічні передумови ми вбачаємо:

– по-перше, у готовності особистості до вторинної акультурації, до міжкультурного спілкування та у формуванні якостей особистості, необхідних для здійснення діалогу культур [4, 70-71];

– по-друге, у формуванні білінгвальної свідомості, в якій дві мовні картини світу, як і системи двох мов, знаходяться у щільній взаємодії [12, 77].

Розглянемо вказані передумови детально.

Л.С. Віготський один з перших визначив проблему соціальності психічного й заклав основи теорії культурно-історичного розвитку психіки людини. Згідно з цією теорією людина виховується та стає особистістю через пізнання культури, в межах якої вона знаходиться. Стає неможливим зрозуміти генезис, становлення особистості у відриві від культурної спільноти, оскільки відбувається процес соціалізації, який полягає у засвоєнні індивідом певної системи знань, норм і цінностей [3].

У свою чергу, С.М.Верещагін і В.Г.Костомаров зазначають, що засвоєння національної культури має місце не лише при соціалізації дитини, а й у тому випадку, коли людина з певних причин пориває з етнічною чи національною спільнотою, де вона виросла. У цьому випадку використовують термін „акультурація” [2, 35-36]. Під акультурацією ми, слідом за С.М.Верещагіним і В.Г.Костомаровим розуміємо процес засвоєння особистістю, яка виросла в культурі а, елементів культури б. Людина, яка володіє культурами а і б, в соціології називається особистістю на рубежі культур [2, 36]. На нашу думку, акультурація має місце не лише, коли людина пориває з етнічною спільнотою, а й у тому випадку, коли вона усвідомлено, за власним бажанням засвоює елементи іншої культури, що і відбувається при навчанні студентів міжкультурного спілкування.

Із соціально-психологічних позицій індивід має бути готовим до вторинної акультурації та міжкультурної комунікації. Ця готовність проявляється у формуванні й розвитку, на думку Н.Д.Гальскової, комунікабельності, толерантності, відкритості, вмінь соціально взаємодіяти з партнерами по спілкуванню, здатності слухати та чути співрозмовника. Крім того, здатність до міжкультурного спілкування пов'язана з розвитком компетенції, яка дозволяє студентові співвідносити свою культуру з культурою країни, мова якої вивчається, що, у свою чергу, вимагає формування вмінь бачити відмінні та спільні риси в культурах і світосприйнятті носіїв мов, в системах норм, обов'язків, прийнятих у різних соціумах. Формування особистості, здатної до діалогу культур, передбачає формування позитивного відношення до ІМ, до культури народу, який цією мовою розмовляє [4, 70-71].

Отже вищезазначене дозволяє стверджувати, що реалізація соціокультурного підходу при формуванні ПОАГК передбачає формування готовності майбутніх учителів до вторинної акультурації, міжкультурного спілкування та вимагає створення „таких умов спілкування, які б виступали в якості механізму соціальної взаємодії та сприяли засвоєнню норм і моделей мовленнєвої й немовленнєвої поведінки, що зумовлені соціумом країни, мова якої вивчається” [1, 54].

Наступною передумовою формування ПОАГК студентів в межах соціокультурного підходу є формування білінгвальної свідомості, в якій дві мовні картини світу, як і системи двох мов, знаходяться у закономірній відповідності. Т.К.Цветкова зазначає, що суб'єкт, який вивчає ІМ, вже має сформовану картину світу, в яку „вписана” рідна мова [12, 70]. Саме тому при формуванні ПОАГК на практичних заняттях викладач має допомогти

студентові вписати у свій індивідуальний контекст новий смисловий світ, представлений різними граматичними структурами, соціокультурними знаннями. Отже з метою формування білінгвальної свідомості варто зосередити увагу не лише на розумінні та засвоєнні окремо взятих граматичних структур, а й необхідності виробляти у свідомості студентів поняття про ті предмети, явища, які не співпадають з аналогічними в рідній мові та культурі.

Що стосується свідомості, то традиційно відокремлюють дві сфери чи форми свідомості: когнітивну та мовну, які є відповідальними за існування двох картин світу. В когнітивній свідомості є великий пласт значень, загальних для всього людства чи окремих культур, без чого взаєморозуміння між народами стало б неможливим. У мовній свідомості також є значення, однакові для носіїв різних мов, завдяки чому при навчанні ІМ калькування деяких елементів рідної мови є можливим. Мовна картина світу є вбудованою у когнітивну, проте завдяки специфічності мовної картини світу одна й та ж когнітивна категорія може по-різному осмислюватися різними лінгвокультурами [12, 69-71].

Проаналізуємо, як, наприклад, умовні речення можуть осмислюватися в українській та англійській мовах. В українській мові маркером умовних речень є частка „би” поряд з формою дієслова, що вживається в умовних реченнях як у головній частині, так і підрядній, незалежно від категорії часу. У свою чергу, в англійській мові вживання умовних речень залежить від категорії часу і вимагає відповідних форм, які не є однаковими в головній та підрядній частинах. У цьому випадку досить важливим є встановлення часу, до якого відноситься гіпотетична дія, оскільки саме категорія часу в англійській мові свідомості і дозволяє використовувати відповідні форми умовного способу. Отже, для того, щоб оволодіти умовними реченнями англійської мови, українцю необхідно усвідомити на рівні смислів вираження гіпотетичності дії в англійській мові.

Проте, якщо розглядати вживання форми Subjunctive II у підрядних реченнях додатка для позначення бажаної дії або жалю після дієслова „wish” у головному реченні, носії мови звертають увагу на одночасність дій головного та підрядного речень. Так, якщо дія головного речення відбувається у минулому, а дія підрядного речення відбувається одночасно, то в підрядному реченні вживається форма Present Subjunctive II. У свою чергу, якщо дія головного речення відбувається у теперішньому часі, а дія підрядного речення передє дії головного речення, то у підрядному реченні вживається форма Past

Subjunctive II. В українській мові, в свою чергу, у таких реченнях звертається увага лише на час здійснення дії (теперішній, минулий, майбутній).

Отже, різні народи в мовному смислі по-різному відображають об'єктивну дійсність, що викликає потребу у розгляді проблеми мовної свідомості, яка визначається як один із видів повсякденної свідомості та є засобом формування, збереження та обробки мовних знаків, а також значень, що виражаються цими знаками, правил їх узгодженості, вживання, відношення до них людини. Мовна свідомість є сталим у мовних значеннях специфічним мовним способом відображення дійсності народом, який розмовляє на даній мові [12, 71].

В межах нашого дослідження формування білінгвальної свідомості (когнітивної та мовної) відбуватиметься шляхом порівняння граматичних структур в англійській та українській мовах для встановлення смислових взаємовідносин між ними та в єдності граматичних форм і значень. Крім того, формування білінгвальної свідомості студентів матиме місце при порівнянні соціокультурних фактів дійсності, норм поведінки носіїв англійської мови й українців. Таке порівняння в навчальних умовах є можливим у разі створення відповідних вправ, що містять соціокультурну інформацію й у разі моделювання ситуацій міжкультурного спілкування. При формуванні білінгвальної свідомості на практичних заняттях конче необхідним є розуміння студентами, що у кожного народу існують свої правила, норми поведінки, свій менталітет, що і відрізняє один народ від іншого. Саме тому одним із завдань на практичних заняттях з ІМ є навчити студентів розуміти й сприймати ці різниці між культурами.

Таким чином, аналіз засад соціокультурного підходу у навчанні ІМ дає змогу визначити такі соціально-психологічні передумови формування ПОАГК в УМ майбутніх учителів:

1) формування готовності особистості до вторинної акультурації, до міжкультурного спілкування, формування й розвиток комунікабельності, толерантності, відкритості, вмінь соціально взаємодіяти з партнерами по спілкуванню, здатності слухати та чути співрозмовника, а також вмінь бачити відмінності й спільності в культурах і світосприйнятті носіїв різних мов, формування позитивного ставлення до ІМ, до культури народу, який цією мовою розмовляє;

2) формування білінгвальної свідомості, в якій дві мовні картини світу, як і системи двох мов знаходяться у закономірній відповідності.

Урахування вищезазначених передумов сприятиме більш ефективному формуванню ПОАГК в УМ. Проте успіх процесу формування цієї компетенції залежить ще й від урахування психологічних передумов, визначення яких є перспективою нашого подальшого дослідження.

Використана література:

1. Бориско Н.Ф., Ишханян Н.Б. Социально-психологические предпосылки формирования лингвосоциокультурной компетенции // Иноземні мови. – 1997. – № 1. – С. 53-55.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1983. – 269 с.
3. Выготский Л.С. Лекции по психологии. – СПб.: Союз, 1999. – 144 с.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособ. для учителя. – М.: АРКТИ, 2000. – 165 с.
5. Головач Ю.В. Контроль уровня сформированности профессионально-фонетической компетенции студентов первого курса языкового педагогического вуза (на материале английского языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1997. – 272 с.
6. Камаева Т.П. Формирование профессионально-методических умений речевого взаимодействия на иностранном языке (английский язык): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1990. – 390 с.
7. Куренкова Т.П. Профессионально-направленное совершенствование грамматической стороны устной иноязычной речи студентов 3-4 курсов языкового педагогического вуза (на материале англ. языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Горький, 1983. – 293 с.
8. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.
9. Роман С.В. Методика проведения занятий по практике английского языка с использованием учебно-профессиональных задач (I курс языкового педвуза): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1982. – 230 с.
10. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Сост.: Э.Г.Азимов, А.Н.Щукин. – СПб: Златоуст, 1999. – 472 с.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 262 с.
12. Цветкова Т.К. Проблема сознания в контексте обучения иностранному языку // Вопросы психологии. – 2001. – №4. – С. 68-81.
13. Якушев М.В. Обучение анализу учебника иностранного языка в процессе методической подготовки будущего учителя: (На материале учебников немецкого языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Орёл, 1998. – 190 с.

Аннотація

В статье анализируются теоретические основы социокультурного подхода на основе которых определяются социально-психологические предпосылки формирования у будущих учителей профессионально ориентированной англоязычной грамматической компетенции.